

Dušan Ludvik | Emanuel z Lešehrada

Zadnjih deset let prejšnjega stoletja pomeni v češki poeziji novo Zvrenje. Dočim Vrchlický s svojo šolo še životari, kipi v mladi generaciji nov duh, kar pomeni odklon od Lumírovcev (zlasti od Vrchlickega samega), torej odklon od pesniškega kozmopolitizma in naslonitev na mlade francoske struje, ki jim je pripravljala pot Vrchlický sam s svojimi prevodi. Na dan privre pesniški realizem (Machar), a takoj paralelno z realizmom nastopa impresionizem (Sova), ki pa že pripravlja cesto simbolizmu in misticizmu (Březina). Za njimi prihaja rod »fin de siècle«, pesnikov bolečnih, brezupnih, često tudi homoseksualnih ljubezenskih občutkov, ljubečih poltemo in vse odmirajoče. Njihovo glavno glasilo je bila Procházkova »Moderní revue«. Bili so to posnemovalci Baudelairejeve, Verlaineove in Mallarméjeve lirike — češki dekadenti, nežni oblikovalci melodičnih verzov: Jiří Karásek ze Lvovic, Karel Hlaváček, Karel Červinka, Jan Opolský in Emanuel z Lešehrada. A vzporedno z njimi se pojavlja odklon od dekadence in s tem zopet nove struje z imeni: S. K. Neumann, Karel Toman in Viktor Dyk.

Emanuel z Lešehrada, s polnim imenom Josef Maria Emanuel Lešetický z Lešehrada, se je rodil 15. novembra 1877 v Pragi, bil je uradnik »Zemske banke« v Pragi in sedaj živi v pokoju v svoji vili in arhivu »Lešehradeum«* ali pa ob stanjkovskem jezeru na južnem Češkem.

Kot pesnik se je začel udejstvovati na prelomu stoletij. Prvo svojo knjigo »Smutné kraje« (Žalostni kraji) je izdal l. 1898. in s to zbirko se je priklonil k dekadenci kroga Moderne revije. Že v prvi knjigi se oglašja kot rahločuten lirik godbenih, sanjavo razpoloženjskih pesmi po vzoru Verlainea in Mallarméja. Po prvi knjigi prihajajo nove in nove, v katerih je pesnikovo obzorje postajalo širše. Od žalostnih, dekadentno simboličnih pesmi, polnih godbe, lune, cvetja, hrepenenja in medlečih strasti, prihaja v Lešehrad k sentimentalni romantičnosti. Toda leta 1910. nastaja v njegovi poeziji počasen preobrat. Od medleče boli prihaja k veselju, od prvotnega artizma k življenju, od osebne poezije k vsečloveški. Ljubezen v zakonu, potovanja po tujini, študij filozofije in okultizma so mu poglobili obzorje. Dočim so bile prve njegove zbirke komponirane kot nežne pesmi, se sedaj razširjajo v nevkljen tok, v godbeno simfonijo. Pesmi prehajajo v himne, zemska poezija pa pod vplivom nemškega kozmičnega pevca Momberta, nekoliko tudi Březine, v kozmično. »Březina je ideolog kozmosa, Lešehrad pa njegov lirik« (Karásek ze Lvovic). Vrhunec tega razvoja je v knjigah »Člověk a země« (Človek in zemlja) ter »Věčný milenec« (Večni ljubljenec), v Zbranih delih pod imenom »Slunovrat« (Sončni obrat). Toda s tem njegov razvoj še ni končan. Prišla je svetovna vojna, novo življenje njegove domovine. Lešehrada je zajel val vitalizma in pod vplivom ameriškega panteista

* Glej »Dom in svet« 1939, 6. zv.

in panhumanista Whitmanna piše nove knjige, v katerih slavi v prostih verzih napredek človečanstva, nove iznajdbe, kulturni razmah vsega sveta. Upa v miroljubno zedinjenje evropskih narodov in v tem času ustanavlja proti materialističnemu surrealizmu novo literarno strujo, ki jo je krstil surromantizem, to je povratek k idealizmu.

Leta 1930. je začel Lešehrad izdajati svoje Zbrano delo pod enotnim imenom »Kosmická pout« (Kozmično romanje). Njegovo pesniško delo obsega 12 knjig (v eni knjigi so včasih po dve ali tri zbirke, ki so poprej izšle kot samostojne knjige), komponiranih kot lirična simfonija. Prvi del Kozmičnega romanja, to je prehodna doba od dekadentne simbolične lirike k sentimentalnemu romantizmu, obsega štiri knjige: »Zrcadlo vládkyně noci« (Zrcalo vladarice noči), »Tanec života a lásky« (Ples življenja in ljubezni), »Mezi měsícem a zemí« (Med mesecem in zemljo), »Sny nebo bolesti« (Sanje ali bolesti); pozneje je pesnik uvrstil med te zbirke še »Polární sopka« (Polarni vulkan).

Kozmičnega romanja drugi del, ki obsega kozmično liriko, ima tri knjige: »Orfeovy proměny« (Orfejeve spremembe), »Slunovrat« (Sončni obrat), in »Most nad světem«.

Tretji del Kozmičnega romanja ima štiri knjige iz dobe surromantične: »Škeble oceánu« (Školjka oceana), »Divotvorný snář« (Čudodelni sanjač), »Přístav« (Pristan) in »Zářivými pohledy« (Z žarečimi pogledi).

Razen pesniških knjig je napisal Lešehrad nekaj romanov, dram in nekaj knjig »Esejev in študij«. Bolj od teh so važni njegovi prevodi (sedem knjig) iz svetovne poezije (Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Maeterlinck, Mombert, Whitmann, Traubel in drugi).

Lešehradov pomen v češki literaturi je precejšen in to z raznih vidikov. »Lešehrad je najbolj muzikaličen pesnik v češki literaturi« (Karásek ze Lvovic). Mnogo njegovih pesmi je našlo svojega komponista (Jindřich, Karel Nedbal, K. Hába in drugi). S svojimi prevodi je Lešehrad vplival zlasti na mlado moderno literaturo. Tudi s svojo izvirno tvorbo, kjer slavi predvsem mladost, energijo, dejanje in samozavest, se je približal mlademu češkemu umetniškemu rodu, ki vidi v njem most med starejšo in najmlajšo književnostjo.

Kljub svoji starosti se čuti pesnik še vedno mlad in duševno čil. Dokaz je njegova najnovejša knjiga, ki pa še ni zadnja, kajti Lešehrad je pesnik, kateremu je postala poezija oblika življenja.

Današnja doba pomeni v češki poeziji odklon od poetizma, t. j. od igračkarskih in igrivih verzov ter od tako imenovane čiste poezije. To je naravna reakcija, ki se je začela uveljavljati že v Máchovem jubilejnem letu 1936, ko je Lešehrad proti poetizmu ustvaril novo strujo, aktivizem, temelječ na čim tesnejši povezanosti z rodno grudo ter na nadaljevanju tradicije. Pozneje se je Lešehrad s krogom Aktivistov razšel, toda v prejšnji in v letošnji zbirki vidimo, da se je programu Aktivistov zopet približal, približati moral, ker ga je doba sama usmerila v to smer.

Žalost je večja izpodbuda v ustvarjanju kakor pa veselje. A danes je doba res obupno žalostna. Ni se torej čuditi, da je rodila obilo sadu, da se je pesniško ustvarjanje vseh rodov preusmerilo — to je naraven in zdrav pojav: močno biti zasidran v domači grudi in šele od tod spoznavati in okušati svet. Povezanost s tradicijo in zgodovino je pesništvu lahko samo v dobro, kajti vsaka stvar, nasilno izkoreninjena, more le živetariti — dokaz: surromantizem, poetizem.

Doba je torej prinesla sama od sebe geslo: vrnitev k zemlji, domovini in tradiciji. To vidimo v zbirkah J. Hore »Domovina«, 1938, »Jan Goslar« 1939, v Seifertovih »Ugasnite luči!« 1938, »Pahljača Božene Němcove« 1940, v Halasovih »Torzo upa« 1938, »Naša gospa Božena Němcova« 1940 itd., tako tudi v Lešehradovi zbirki »Metulj v jantarju« 1939 in »Le vera« (Jen víra) 1940. In ta zbirka nam je dala priliko, da prikažemo slovenski javnosti tega češkega pesnika, ki je značilen za današnji puls češke poezije. In zato o tej zadnji zbirki nekaj več besed.

Lešehrad je že sam napovedal, da njegova literarna žetev z ureditvijo Zbranih pesmi še ni končana. In res, leta 1939. je izdal »Metulja v jantarju«, v osredju katerega stojijo kot iz granita izklesane pesmi, zapete narodu s takim mladostnim ognjem, da je bilo nekaj verzov konfisciranih. Ta zbirka je nakazala, kam bo šla njegova prihodnja. Letos je izšla »Le vera«, ki je potrdila naše domneve. Nova lirika je simfonija domovini, zapeta »v senci lipe, ki bo preživela stoletja«. Ni samo slučajno posvečena Svatopluku Čechu, avtorju »Pesmi sužnja«, političnih »Jutranjih pesmi« itd., hoteno je pokazal Lešehrad nazaj na pesnika, ki je tudi v žalostnem obdobju bodril svoj narod.

Kali te zbirke, bolje rečeno podobnost nekaterih motivov srečavamo že tudi v prejšnjih zbirkah. Pendant k ciklu »Skozi pokrajino mladosti« najdemo v ciklih zbirke »Sanje ali bolesti« ter drugod. Razlika je samo v tem, da se v prirodi prejšnjih njegovih pesmi zrcali lastno razpoloženje, osebna doživetja, dočim je sedaj povezanost z zemljo drugega značaja: prirodo ljubi, ker je njegova domovina, v kmetu vidi sobrata in celo v koščku kruha sluti naročilo prednikov.

Njegova čutnost se je torej poglobila, pesnik ni več samo pevec — ne, mnogo več, to, kar je bil v antiki: prerok, apostol upanja, ki veruje s svojimi, »da pride dan svetle, blagoslovljene letine, ki napolni srca z mirom in z ljubeznijo«. V to veruje, ko »z roko na srcu« (drugi ciklus) posluša zvoke zgodovine, v to veruje, ker moli za njegov rod sveti Václav, ker je narod sam dober in zaveden, ker veruje v poslanstvo čeških žená in njih otrok, iz katerih bo zraslo prerojenje naroda.

Veruje v boljšo bodočnost, ker pozna nestanovitnost zgodovine, v katero se zamisli v veličastni viziji »Junaki« in »Zaupanje« (v tretjem ciklu »Odmevi brez gora«), veruje, ker ve, da »ima vsak narod sidro upa« in da vse,

... kar godi se, vodi višja volja,
mi njeno podzavestno smo orodje.

Pesniški začetek Lešeграда je v znamenju pesmi, zlasti narodne. Njih melodija je ubrana v mol. Pozneje postajajo pesmi bolj razvalovljene, niso več boječe, tu in tam se oglasi staccato, iz pesmi nastajajo sonatine, sonate, simfonije. V prejšnjih zbirkah snubi s pesmijo kozmos, sedaj se vrača na svet, da lahko služi domovini. Spreminja svojo kompozicijo in vrača se k prvotni pesmi s to razliko, da je ta pesem bolj moška in udarna. Izmed 18 tih pesmi jih je 11, ki se bližajo s svojo zvočno platjo onim iz prvih zbirk, zlasti pa narodni pesmi.

Slog prvih pesniških zbirk je naiven, motivi se često ponavljajo, nima še velikega besednega zaklada. S poglobitvijo znanja postajajo tudi njegove pesmi globlje. Slog letošnje zbirke je podoben prvim, preprost, toda klen. Prve pesmi so bile metrično ozkosrčno zgrajene, pozneje njih tok narašča in v nevkljenih verzih brzijo v širino. Sedaj se Lešeograd zopet vrača k arhitektonsko grajenim kiticam, v katerih zveni podtalno že narodna pesem in njena svobodna melodična ritmika. Poznamo, da se ponekod hoté bliža tradiciji, zlasti Nerudi (miselno in formalno), drugod morda Sv. Čechu. S Čechom ga veže nekaka retoričnost verzov, včasih tudi metoda v slikanju figur, ki niso zmeraj splejane do konca. Prej je bil njegov stavek veletok, natrpan in prenapolnjen z besedami. V kompoziciji zadnjih pesmi se že izogiblje dolgim stavkom in razodeva nekako naivnost. V metru je zopet nedosleden, vendar kaže precejšen smisel za disciplino in enotno arhitektoniko. Glavni metrum je jamb, večinoma riman. Toda rime niso posebno izbrane in so bile večinoma že večkrat uporabljene. Dokaz, da se Lešeograd le težko privadi rimanja. Ta nedostatek pa odtehta gladkost verzov, udarnost in prepričevalnost stavkov.

Kar se tiče različnosti motivov, pomeni zbirka nazadovanje, ki pa v celoti dela zbirko enotnejšo in bolj strnjeno. Ozka platforma, na kateri žonglira njegova sedanja poezija, pa dá veliko misliti. Tu je tudi nevarnost, da ne bodo postale njegove bodoče pesmi samo rimana ali ritmizirana proza v slogu pesnikov češkega preporoda ali pa v »alters-stilu«. Tudi preobilno koketiranje z zgodovino se mi ne zdi zdravo, ker vzbuja pasivnost.

Sedanja zbirka še nima teh znakov, čeprav se ponekod že kažejo. Na celotni zbirki se pa vidi, da jo je pisal z ljubeznijo velik pesnik. Dokazuje to tudi resničnost in prepričevalnost doživetja, drznost misli in še neohlajen pesniški žar. Največja zanimivost pa je, da je lirik kozmosa, večni pesnik — nezadovoljnež, nadromantik vendarle enkrat pristal v domačem pristanu in da bo končno le ocenjen, po pravici, tudi od lastnega naroda, kateremu je zapel v svoji starosti pesmi, za katere velja mestoma isto kot o vinu: čim starejše, tem boljše.

Njegove pesmi so mnogo prevajali v tuje jezike: v angleščino, nemščino, ruščino, poljščino, srbohrvaščino in v esperanto.